

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд

„ЛИНГВОКУЛТУРНИ РАЗЛИЧИЯ ВЪВ ВИСОКИЯ ЕЗИКОВ ЕТИКЕТ“

от докторантката Антоанета Петева Начева

за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ в професионално направление 2.1. Филология и научна специалност „Приложна лингвистика“

Научни ръководители:
доц. д-р Владислав Миланов
доц. д-р Диляна Денчева

Антоанета Начева е възпитаничка на Софийския университет: тук тя завършва успешно бакалавърска степен със специалност „Българска филология“ (2018 г.), дипломира се като магистър по „Лингвистика – езикова система и речеви практики“ (2019 г.) и продължава обучението си като докторант по приложна лингвистика (2020–2024 г.). През учебната 2023–2024 г. води курс по езикова култура, който е важна стъпка в професионалната ѝ реализация. Междувременно Антоанета Начева прилага професионалните си знания и умения на филолог в областта на журналистиката (тя е редактор в различни медии – в „Труд“, телевизиите „Европа“ и „Евроком“, он-лайн изданието Уебграунд www.expert.bg). Тази дейност, както и преподаването на езикова култура, изостря вниманието на докторантката към съвременната езикова практика, като ѝ открива възможност за наблюдение на речта на българските политици в действие – направо от трибуната на Народното събрание. Разбира се, интересът на Антоанета Начева към спецификата на политическата реч е стимулиран и насочван от научните ѝ ръководители – доц. д-р Владислав Миланов и доц. д-р Диляна Денчева. Така се стига до темата на дисертационния труд: „ЛИНГВОКУЛТУРНИ РАЗЛИЧИЯ ВЪВ ВИСОКИЯ ЕЗИКОВ ЕТИКЕТ“. Заглавието е формулирано твърде общо, но конкретизирането на докторската теза е в посока към много интересна и актуална проблематика: лингвокултурологични анализи на политическия дискурс – по-точно на речи, произнесени от представители на различни партии и парламентарно представени групи, и на дебати между кандидатите за президент на последните президентски избори.

Структурата на текста е съобразена с изискванията на жанра: увод, две глави, заключение и библиография, в която са цитирани над 190 заглавия (главно на български и руски език). Работата с общ обем от 283 страници има характер на цялостно изследване по темата, заявена в заглавието, което говори за целенасочено положен изследователски труд.

Уводът (с. 3–8) формулира обекта, предмета, целите и изследователските методи на дисертацията и подчертава интердисциплинарния характер на лингвокултурологичния подход, избран за теоретична рамка на изследванията на политическия дискурс.

В първата глава („Лингвокултурологията – същност и място сред други лингвистични дисциплини“, с. 9–58) се полага теоретико-методологичната рамка на собственото емпирично изследване. Тук се представя и обсъжда възникването на относително младото научно поле на лингвокултурологията, търсят се нейните исторически корени, връзката ѝ с културологията, социолингвистиката, етнолингвистиката, културната антропология, прагматиката. Най-значимо място е отделено на изясняването на понятията „картина на света“, „езикова картина на света“ и „езикова личност“. Във връзка с ролята на езика за оформянето на светогледа е привлечена и теорията на Сапир-Уърф за лингвистичната относителност. За да се открие по-ясно езиковата картина на света, последователно са въведени и обяснени близки понятия, като „научна“ срещу „наивна картина“ на света, „концептуална“ и „паремийна картина“ на света. По-нататък става дума за езиковата личност, която в своята роля на *homo loquens* обединява индивидуални със социални характеристики, повлияни не на последно място и от националния манталитет. Тук се уточнява също понятието „политически дискурс“ като вид дискурсивна практика, която ще бъде обект на собственото изследване в следващата глава. От частта, посветена на комуникативното поведение, става ясно, че политическият дискурс се разбира като вид вербална (и не само вербална) дейност, свързана с лицата, които го продуцират, в качеството им на представители на дадена етническа, социална и професионална група, преследващи определена комуникативна цел по отношение на адресатите, към които е насочена речта, и използващи езиковите ресурси в съответствие със специфичната комуникативна ситуация, тема и т.н. В Глава първа се въвежда още едно понятие, възлово за темата на дисертацията, доколкото е заложено и в заглавието ѝ: **речев етикет**. Речевият етикет се дефинира като съвкупност от социално установени модели на речево поведение,

които изразяват етикета на поведение чрез словото (с. 56). Авторката се спира и на по-тясното разбиране за речев етикет в българската лингвистика (у автори като Д. Мангачева, Хр. Пантелеева, Кирил Цанков, Марияна Стефанова, Н. Паскалев и др.), което се свързва преди всичко с високия речев етикет като социално установени езикови модели за вежливост, включващи формулите на речева реализация. Главата завършва с избрано от авторката работно определение на дискутираното понятие – определение, което се прилага при анализите на емпиричния материал.

Втората глава („Лингвокултурологични характеристики на председателите на политически партии и парламентарно представени групи“, с. 59–265) представя резултатите от собственото експериментално изследване – анализите на езиковото поведение на български парламентаристи с цел разкриване на лингвокултурологичните им характеристики.

Подборът на изследваните политици не е случаен: става дума за лица, емблематични за нашата политика от последните десетилетия. За всеки един от тези деветима политици е цитирана по една реч, която е репрезентативна за него от гледна точка както на политическите му възгледи и пристрастия, така и на предпочитания от него езиков изказ. Частта, посветена на дадената политическа фигура, започва с кратко описание на политическото ѝ развитие и основните ѝ политически възгледи, доколкото те намират израз в речевите ѝ характеристики. Анализите са насочени към специфичните дискурсивни стратегии, типични за дадената публична фигура. Обект на внимание са различни градивни елементи: отделни лексеми и фразеологизми, принадлежащи на разнообразни стилови регистри, синтактични обрати, интонационни контури, хезитационни маркери, специфични реторични стратегии, стилистични фигури и т.н. Тези езикови характеристики се анализират с оглед на постигането на желаното въздействие върху адресатите, както и във връзка със съобразяването с „високия езиков етикет“ или отклонението от него. Оценявам положително начините, по които са описани специфичните особености на цитираните речи – те са интересни и открояват най-типичното за дадения политик. Някои исторически, философски и етимологични препратки обаче излишно утежняват текста и отклоняват вниманието на читателя от основната линия на изложение. Ето няколко примера: дефиниране на някои термини и понятия, добре познати на читателя, като „идеология“ (с.

105), „терор“ (с. 118) и „геноцид“ (с. 119); историческа справка за социалистическото движение в Европа (с. 106), която с нищо не допринася за по-ярко открояване на лингвокултурологичните характеристики на Явор Божанков (дълбокото убеждение на авторката е, че, въпреки препоръките при вътрешното обсъждане на дисертацията, това отклонение е нужно); обяснение на сблъсъка между теза и антитеза (изразено в отношението на същия този политик към изпращането на оръжие в Украйна) чрез препратки към философията на Хегел и Кант (с. 112–113) и др. под.

Това, което липсва в тази глава, е въвеждащ текст, задължителен за всяка експериментална работа. В началото на главата би трябвало да се добави информация, обясняваща в систематизиран вид: начина на подбор на изследваните лица (в случая политици); начина, по който е събран експерименталният материал; изследователската методика: какво и как се анализира, защо в различните речи се акцентира върху различни езикови, комуникативно-прагматични, реторични и т.н. особености. В подзаглавията на отделните части лайтмотивно фигурира изразът „лингвокултурологични характеристики“, затова при обобщенията е важно да се посочи кое точно е „лингвокултурологичното“ в направените анализи.

Последната част на втората глава, под надслов „Речеви стратегии в кандидатпрезидентските дебати (върху материал от предизборната надпревара между проф. Анастас Герджиков и Румен Радев)“ анализира записи на предизборните дебати на посочените лица. Главата започва с теоретичен увод, чиято цел е да въведе понятията *политически език*, *политическа коректност*, *политическо говорене*, *политически дискурс* и *пропаганда*. Авторката е преценила, че е по-добре тези понятия да се дефинират тук, макар че по-логично би било да се появят в първата глава, при запознаване на читателя с термина „политически дискурс“, което е доста общо. В тази част ключовата дума е *дебати*, т.е. акцентът е поставен върху диалогичността на цитираните речеви реализации на двамата политици, макар че се коментират и останалите важни речеви характеристики, като темпоритъм, дикция, логически ударения, риторически умения, речева агресия, клишета, придържането към високия речев етикет, както и отклоненията от него.

Заклучението на дисертационния труд (с. 265–267) съдържа обобщения и изводи, които отразяват вярно резултатите от направените изследвания. Също така съм съгласна с формулираните приносите на дисертацията.

Дотук изтъкнах редица положителни качества на отделните глави, като обсъдих и някои техни недостатъци.

Бих желала да посоча също така пропуски в избраните за цитиране източници. Например: когато се обсъжда говорещата личност, *homo loquens* (с. 33–34), не са взети под внимание двете монографии на проф. Димитър Попов: „Лингвистична персонология“ (2016) и „Увод в речезнанието“ (2022), въпреки че са добавени в списъка с библиографията.

За женското говорене, споменато във връзка с анализа на речта на Корнелия Нинова, би било по-подходящо да се цитира Дебора Танен с нейната преведена и на български монография „Ти просто не разбираш: Жените и мъжете в разговор“ (1997), отколкото книгата на Мирей Пиарота, анализираща жените в приказките. Заглавието на Дебора Танен наистина фигурира в библиографията, но съдържанието на монографията ѝ не е взето под внимание в текста. По същия начин е подходено към жаргона – две важни публикации на Георги Армянов са отразени в библиографията, но не присъстват в самия текст, при анализирането на жаргонните думи и изрази в речта на политиците.

В дисертацията е включено интересно и обширно теоретично представяне на речевата агресия. В самото му начало четем: „Ще си позволя да споделя в дисертационния си текст едно по-обемно проучване на Владислав Миланов, в което са направени важни изводи за същността на речевата агресия, при това в съпоставителен план“ (с. 178). Следва текст, който отразява написаното от Вл. Миланов, но без разграничаване на цитатите от преразказаните места. Особено странно е, че на с. 181–181 попадаме на изречение, чийто автор явно не е А. Начева, тъй като съдържа причастие във форма за мъжки род: „Преди няколко години бях *определен* за вещо лице по наказателно производство, в което дама предявява иск срещу свой съсед“. Поне тук се очаква поставяне на написаното в кавички и добавяне на точните библиографски данни на цитата.

Малко след обобщенията, следващи от представянето на текста на Вл. Миланов, се сблъскваме с фрагмент, който очевидно е извлечен от статия на авторката и е вграден в

дисертационния текст без промени. „Настоящата статия си поставя за цел да представи примери за речева агресия от последните парламенти на България, като ги сравни с някои примери, употребени в чешката политическа реч“ (с. 182). Притеснително е не толкова назоваването на фрагмента като „статия“, колкото фактът, че отново се подема теоретична дискусия за речевата агресия – дискусия, която би трябвало да бъде интегрирана в предишната част от изложението, наред с цитатите от Вл. Миланов.

Оценявам високо съпоставката между проявите на речева агресия в българския и в чешкия език на политиците (с. 185–195), за да се защити тезата, че тези прояви имат наднационален характер.

Направените критични забележки и коментари имат за цел не да отклонят вниманието от положителните качества на предложението за рецензиране труд, а да подпомогнат следващата стъпка от развитието на Антоанета Начева – издаването на дисертацията като самостоятелна книга.

Приносите на дисертационния труд са описани изчерпателно и коректно от авторката, затова няма да се спирам на тях.

По темата на дисертацията са представени шест публикации в специализирани научни издания (списанията „Съвременна лингвистика“, „Българска реч“ и в реферираното издание „Чуждоезиково обучение“), чрез които Антоанета Начева заявява присъствието си между специалистите, анализиращи политическата реч.

Авторефератът в обем от 39 страници отразява вярно съдържанието на дисертацията.

Позовавайки се на казаното дотук, бих желала да подчертая, че въпреки някои критични коментари дисертационният труд „ЛИНГВОКУЛТУРНИ РАЗЛИЧИЯ ВЪВ ВИСОКИЯ ЕЗИКОВ ЕТИКЕТ“ отговаря на всички законови и научни изисквания за получаване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Приложна лингвистика“, което ми дава основание убедено да гласувам за присъждане на тази степен на Антоанета Петева Начева, както и да апелирам към останалите членове на научното жури да дадат положителен вот.

14.05.2024 г.

/проф. д.ф.н. Юлияна Стоянова/